

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВІ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Електронні методичні рекомендації до курсу
для здобувачів спеціальності 053 «Психологія»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

ОДЕСА
ОНУ
2023

**УДК 155.9
А43**

Укладач:

О.І.Кононенко, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Н.В.Родіна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

З.О. Кіреєва - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

*Рекомендовано вченою радою факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 1 від 20.09. 2023 р.*

А43

Актуальні проблеми теоретичної психології
[Електронний ресурс]: електрон. метод. рекомендації до курсу «Актуальні проблеми теоретичної психології» для здобувачів другого (магістр.) рівня вищої освіти спец. 053 «Психологія» / уклад. О.І.Кононенко. - Одеса, 2023. – 49 с. – 589 Кбайт.

У методичних рекомендаціях розкривається програма курсу, даються вказівки для опанування лекційним матеріалом. Методичні рекомендації розроблені для здобувачів психологічного напрямку та допомагають при підготовці до відповідей на практичних заняттях, оформленні робіт при самостійному виконанні завдань, при підготовці до атестації. Увагу приділено формуванню у здобувачів знань з основ професійної діяльності психолога, етичних норм діяльності психолога та специфіки різних видів та сфер діяльності психолога.

Розраховано для здобувачів I курсу другого рівня вищої освіти (магістерський рівень) спеціальності 053 Психологія факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова.

УДК 159.9

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Загальні відомості	4
Зміст навчальної дисципліни	7
Методичні рекомендації здобувачам з вивчення курсу «Актуальні проблеми теоретичної психології»	29
Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на лекційних заняттях	29
Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на семінарських заняттях	31
Плани семінарських занять	32
Методичні рекомендації здобувачам під час самостійної роботи	40
Методичні вказівки здобувачам до написання рефератів	41
Методичні вказівки здобувачам до написання есе	42
Методичні рекомендації щодо проведення підсумкового контролю з дисципліни «Актуальні проблеми теоретичної психології»	42
Питання для підсумкового контролю	45
Рекомендована література до курсу	47

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Методичні рекомендації з курсу «Актуальні проблеми теоретичної психології» розроблені на кафедрі соціальної психології ОНУ імені І.І. Мечникова на основі освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти (магістерський рівень) відповідно до навчального плану для спеціальності 053 Психологія. Згідно з навчальним планом «Актуальні проблеми теоретичної психології» є обов'язковою дисципліною і її вивчення здійснюється на першому курсі навчання здобувачів другого рівня вищої освіти (магістерський рівень).

Актуальність даного курсу

Сучасний рівень психологічної науки і практики, високий рівень їхнього впливу на соціальні та економічні процеси вимагають спеціальної регламентації дій психологів як у процесі дослідницької роботи, так і в ході практичної реалізації їх рекомендацій.

Принцип особистісного підходу розробляється у вітчизняній психології давно. У відповідності з особистісним підходом жодне з психічних явищ, будь то процес, стан чи властивість особистості, яке проявляється в діяльності, а відповідно, і сама ця діяльність, і її елементи – дії і вчинки – не можуть бути правильно зрозумілі без урахування особистісної їх обумовленості.

Методологія психології – система знань про базові засади та структуру психологічної теорії, принципи й способи здобуття знань, які відображають психічну дійсність, а також система діяльності, пов'язана з обґрунтуванням програм, логіки, методів, оцінки якості дослідницької роботи.

Ознаки належності психологічних досліджень до наукової сфери:

- характер мети (практична, пізнавальна);
- визначення спеціального об'єкта дослідження;
- використання спеціальних засобів пізнання (експериментальні, моделювання, створення гіпотез);
- однозначність термінології (головні поняття наукового дослідження).

За останній час арсенал методів психологічного впливу значно розширився. До методів активного психологічного впливу потрібно додати такі групи: методи

регулювання; методи формування і спрямування поведінки та діяльності; методи психологічного забезпечення (психологічної підготовки, психічного здоров'я тощо).

Складність та багатоплановість психології зумовлює звернення до методологічних основ, проведення того методологічного аналізу, який включає знаходження відповіді на питання про предмет науки, основні методи та будову її концептуального апарату.

Виявлення методології психологічної науки для студента-психолога є актуальним та необхідним. Сучасна психологія представляє собою поєднання різних теорій і підходів, які часто суперечать одне одному. Методологічне знання необхідне для проведення змістовного аналізу різноманітних теорій і концепцій, пошуку ідей, якими одна теорія чи концепція може доповнити іншу.

До методологічних проблем психологічної науки відноситься і аналіз її основних принципів, зв'язку з іншими науками, критична оцінка результатів, оцінка рівня і перспектив розвитку психології.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні сучасні та актуальні проблеми психологічної науки, підходи до розуміння розв'язання актуальних проблем теоретичної психології.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу.

Дисципліна «Актуальні проблеми теоретичної психології» відноситься до обов'язкових дисциплін підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти (магістерський рівень).

Мета вивчення курсу: забезпечення теоретичної грамотності майбутнього психолога, що відображається у розумінні ним специфіки сучасного стану психологічної теорії та пошуків вирішення основних проблем психології.

Завдання курсу: розуміння сучасного стану психологічної науки та пошуків вирішення її основних проблем; засвоєння зразків та оволодінню навичками аналізу психологічних теорій; засвоєння студентами основних елементів психологічних теорій; ознайомлення студентів з сучасним станом психологічної науки та з основними напрямками пошуків вирішення її основних проблем; ознайомлення студентів з основними елементами психологічних теорій; сприяння засвоєнню

зразків та оволодінню навичками аналізу психологічних теорій; аналізувати зміст теоретичних психологічних робіт; вивчення прийомів ставити та обговорювати теоретичні проблеми психології; формування навичок вести наукові дискусії.

В результаті вивчення цієї дисципліни здобувач повинен:

знати:

- загальні методологічні принципи психології, співвідношення методології і психології.
- структуру та специфіку психологічних теорій, види психологічного знання.
  - основні методологічні підходи класичної, некласичної та постнекласичної психології.

вміти:

- охарактеризувати особливості методології психології.
- проаналізувати структуру та специфіку психологічних теорій.
- пояснити підстави розрізнення теоретичної та практичної психології.
- виділяти фундаментальні теоретичні та методологічні проблеми психології.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Лекційний матеріал

МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Тема 1. Наука як форма знань в сучасному світі. Психологія як галузь наукових знань.

План:

1. Поняття «наука». Особливості наукового світогляду. Співвідношення понять «наука» і «філософія».
2. Структура наукового знання, рівні і форми наукового знання.
3. Поняття «об'єкт», «предмет» і «система» і їх відмітні ознаки в науковому знанні.
4. Класифікація систем на основі ознаки «походження».
5. Теорія як система подання наукового знання, функції теорії.
6. Поняття «проблема» в науці, її постановка, формулювання, етапи рішення.
7. Види наукових знань. Системні уявлення як медіатори взаємодії природничих та гуманітарних наук.
8. Особливості психології як науки. Методологічні принципи психології.

Основні поняття: психологія, предмет, об'єкт, наука, теорія, система, проблема, наукове знання, принципи психології.

Методологія – це вчення про загальні точки зору, з яких повинен виходити дослідник психічної природи "Я" людини, про правила, яких він повинен дотримуватися в дослідженні, та про засоби, якими він має користуватись. Методологія базується на своєрідності предмета науки. Методологічні принципи психології є водночас певним баченням її предмета і шляхів його дослідження. Зрозуміло, що методологічні принципи, наприклад, гуманістичної психології, психоаналізу або ж біхевіоризму істотно відрізняються. Кожен напрямок має свої методологічні засади, які, незалежно від ступеня їх усвідомлення вченими, визначають способи розв'язання психологічних проблем. Останні є предметом

психологічного аналізу, у якому методологічні принципи відіграють роль засобу.

Метод (від грец. μέθοδος – "шлях крізь") – систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети; поняття тотожне алгоритму дій і технологічному процесу.

Сьогодні під методом розуміють особливий спосіб або систему способів, застосовані до будь-якої науково-практичної діяльності. Жоден спосіб не є повноцінним і завжди реалізується в сукупності, проте саме за особливостями окремого способу відрізняють і систематизують методи. Скоро алгоритм може відрізнитися в одному особливому етапі за окремими ознаками дії, інструменту чи технологічним особливостям процесу, це виливається в значне розмаїття методів, які можна звести до основних або навіть основного.

Розрізняють такі групи методів:

- методи, засновані на дослідженні, знаннях та інтуїції спеціалістів: метод "мозкового штурму", метод "сценаріїв", метод експертних оцінок, метод "Дельфі", морфологічний метод, метод ділових ігор;

- методи формалізованого представлення систем: аналітичні, статистичні, теоретико-множинні, логічні, лінгвістичні, семіотичні, графічні, структурно-лінгвістичні, моделювання, імітаційно-динамічні моделювання;

- комплексні методи: комбінаторика, ситуаційне моделювання, типологія, графо-семіотичне моделювання, методи дослідження інформаційних потоків.

Наука – сфера діяльності людини, спрямована на отримання (вироблення і систематизацію у вигляді теорій, гіпотез, законів природи або суспільства тощо) нових знань про навколишній світ.

Основою науки є збирання, оновлення, систематизація, критичний аналіз фактів, синтез нових знань або узагальнень, що описують досліджувані природні або суспільні явища та (або) дозволяють будувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами і прогнозувати їх перебіг.

Основне завдання науки – виявлення об'єктивних законів дійсності, а її головна тема – істинне знання. Критеріями науковості, які відрізняють науку від інших форм пізнання є:

- об'єктивність,

- системність,
- перевірність,
- орієнтація на передбачення,
- суворота доказовість,
- обґрунтованість і достовірність результатів.

Історично наука виокремилася із філософії. Відтоді між наукою і філософією триває війна і співпраця. Методами філософії є рефлексія та герменевтика. Науковці теж рефлексують над власною методологією, але роблять це в рамках наукового методу. Фундаментальні питання пізнання, наприклад, питання про критерій істини, залишаються в царині філософії.

Одним із розділів філософії є філософія науки. Філософія науки запропонувала загальні принципи, за якими можна проводити перевірку наукових теорій – принцип верифікації та принцип фальсифікації. Ці принципи значною мірою сформулювали мислення сучасних науковців.

Для науки основне призначення методологічного знання полягає в тому, що воно виконує рефлексивну функцію, тобто функцію інтелектуального засобу, яке дозволяє вченому чи практику вийти в рефлексивну позицію і усвідомити свої пізнавальні засоби й адекватність їх застосування. Виділяють два види методологічного знання: дескриптивну й нормативну методологію. Дескриптивна методологія включає дослідження, що мають характер ретроспективного аналізу вже існуючих процесів наукового пізнання. Такий методологічний аналіз виконує декілька функцій для розвитку наукового пізнання:

1. Каталізацію, стимулювання процесу наукового пізнання. Така функція здійснюється за рахунок критичного осмислення ідей, що є в культурі, аналізу існуючих наукових теорій і концепцій.

2. Організацію і структурування наукового знання як цілого за рахунок його інтеграції і синтезування, за рахунок розробки загальнонаукових засобів і форм пізнання загальнонаукових категорій, методів, підходів, виділення філософсько-світоглядних принципів пізнання.

3. Вироблення стратегії розвитку науки, оцінка перспективності того чи іншого наукового напрямку.

Нормативна методологія виконує в науці роль приписів і норм, спрямованих на рішення організаційних проблем науково-дослідницької діяльності. Вона виконує три основних функції: забезпечує правильність постановки проблеми (за формою і змістом); дає засоби для рішення вже поставлених завдань; покращує організаційну сторону дослідження.

Вивчення методології психологічної науки для будь-якого психолога є актуальним і необхідним, адже сучасна психологія являє собою картату картину різнобічних підходів, що важко поєднуються між собою. Методологічне знання необхідне для проведення змістовного аналізу різних теорій і концепцій, пошуку ідей, котрими одна теорія чи концепція може вдало доповнити іншу, для співвіднесення між собою понятійних систем.

Водночас, наукова психологія має величезне значення для загальної методології на всіх її рівнях. Більш конкретної характеристики методологія психологічної науки набуває в контексті розгляду структури наукової психології та відповідного до неї методологічного простору.

Методологічний простір наукової психології можна представити через сукупність таких шаблів:

Онтопсихологічний шабель психологічного буття людини (онтопсихологія конкретної особистості).

Практично-психологічний шабель розв'язання проблем особистості (практична психологія).

Психолого-прикладний шабель удосконалення, формування, проектування діяльності особистості (прикладна психологія).

Теоретико-психологічний шабель дослідження, пізнання закономірностей психіки, особистості (теоретична психологія).

Загальнонауково-психологічний шабель пізнання особистості (міждисциплінарна психологія).

Філософсько-психологічний шабель пізнання особистості через найбільш абстрактні категорії, закони, світоглядні проблеми (філософська психологія).

Психологічне знання розвивалося з доісторичних часів в магичній та міфологічній традиціях. Вперше як галузь наукового знання психологія постає у

філософських вченнях античних мислителів. У працях європейських, арабських філософів та медиків розроблялись такі питання: природа сприйняття, структура психіки, природа афектів, психосоматика, процеси мислення, природа снів та марень, природа взаємин (любов, дружба, рідство) тощо. До сьогодні значний вплив на наукові уявлення про душу, психічний світ справляє розвиток суміжних наук (медицина, педагогіка) та людських практик (мистецтво, релігія, управління), які, у свою чергу, користуються досягненнями психології.

Наукове знання, на відміну від буденного і художнього, виникає в результаті систематичного застосування наукових методів пізнання. Причому спосіб отримання знання являє собою його невід'ємну частину. Наукова психологія досліджує і пояснює як явні, широко поширені факти та явища, так і такі, що практично не спостерігаються в буденному житті феномени і ситуації, рухається по шляху усунення внутрішніх суперечностей, прагне бути зафіксованою в системі чітких, однозначно зрозумілих співтовариством вчених понять, передається через соціально нормовані технології.

У психології використовуються в цілому ті ж форми наукового пізнання, що і в інших науках: поняття, судження, умовиводи, проблеми, гіпотези, теорії. Кожна з них являє собою відносно самостійний спосіб відображення суб'єктом об'єкта, спосіб фіксації знання, що склався в ході розвитку загальнолюдської духовної діяльності.

У методології науки теорія розглядається як вища форма наукового знання. У науці виділяють два види теорій, на основі того, яким чином вони були побудовані:

- Аксіоматичні, або категорично-дедуктивні;
- Гіпотетико-дедуктивні.

В основі аксіоматичних теорій лежать формальні логічні вираження – аксіоми. Прикладом такої теорії є теорія особистісних конструктів Дж. Келлі. Її вихідним постулатом було філософське узагальнення про людину як ученого, що формує теорії для вирішення своїх життєвих завдань.

Окремим видом теоретичного знання є концепції. У науці концепцією називають теоретичне знання, в якому немає власного аксіоматичного базису. Наприклад, концепція поетапного формування розумових дій і понять П. Я.

Гальперіна (її аксіологічною основою є культурно-історична теорія Л. С. Виготського). Підходом у психології називають конструктивний принцип у науці чи практиці, концепцією – спосіб розуміння чи трактування проблемної сфери. Вченням прийнято називати теоретичне знання, отримане шляхом умовиводів і яке не підлягає верифікації.

У науці маються різні уявлення про теорію та її ознаки, як про:

- найважливішу функціональну підсистему системи "наука";
- універсальну ділянку наукового знання, як основну одиницю його аналізу;
- відображення сутності предметів, явищ об'єктивного світу;
- перевірені практикою положення (на відміну від гіпотези), із різних областей знання та й окремих наук;
- велику ділянку знань, що розкриває закономірності функціонування й розвитку певної сукупності явищ матеріального і духовного світу, що описує і пояснює ці явища і спрямоване на прогресивне перетворення природи, суспільних відносин і самої людини ;
- механізм особливої когнітивної структури, що забезпечує передачу і збереження наукового знання, його функціонування і розвиток, методи пізнавальної діяльності;
- форму пізнавальної діяльності, властиву тільки науці, яка не зустрічається в інших формах пізнання;
- концептуальну систему, за допомогою якої відображуються визначені закономірності функціонування і розвитку відповідних реальних систем;
- результат пізнання, коли головна увага приділяється не структурі, чи процесові, а досліджується процес формування теорій.

Теорію розглядають як систему категорій та законів, що відображує у своїй структурі суттєвість предмета дослідження у цілому, іншими словами, його цілісну характеристику.

Теорія виникає лише при досить високому ступені розвитку пізнання (емпіричного знання) певної сукупності явищ і містить у собі цілу низку елементів, як більш простих форм виявлення знань.

Теоретична проблема виникає тоді, коли мова йде про цілісність предмета,

об'єкта, що розглядається, як знання про предмет у цілому.

Тема 2. Предмет теоретичної психології. Фундаментальні проблеми теоретичної психології в контексті сучасності. Основні категорії психології.

План:

1. Категорії й конкретні наукові поняття.
2. Пояснювальні принципи психології. Принцип детермінізму в психології. Принцип системності. Принцип розвитку і проблеми генетичної психології.
3. Ключові проблеми психології.
4. Проблема поняття «психіка».
5. Проблема співвідношення поняття «психіка» і «психічний процес».
6. Проблема співвідношення психічних та фізіологічних процесів.
7. Категорія «особистість» в психології. Психологічні структури особистості. Формування і розвиток особистості.

Основні поняття: психологія, предмет, об'єкт, наука, теорія, система, проблема, наукове знання, психіка, категорія.

Психологічна наука вступила у XXI століття, пишаючись власними досягненнями та очікуючи на подальші перспективи розвитку. Сучасна психологія успішно здійснює теоретичні розвідки, провадить емпіричні дослідження, широко застосовується у найрізноманітніших сферах життєдіяльності людини. Поглиблюється двоєдиний процес диференціації та інтеграції різних психологічних дисциплін. Посилюється зв'язок психології з іншими галузями гуманітарного та соціального знання: культурологією, етнологією, антропологією, соціологією, історією, народознавством, етикою, естетикою, релігієзнавством та ін.

Закон - об'єктивно існуючий причинно-наслідковий зв'язок між явищами, який за певних умов необхідно відтворюється. Закони, які виявляються у науковому дослідженні, можуть носити емпіричний (дослідний) і теоретичний (гіпотетико-дедуктивний) характер.

Емпіричні закони часто називають закономірними зв'язками (закономірностями), які найбільш строго встановлюються і реєструються в експериментальних дослідженнях.

Теоретичні закони спочатку формулюються як теоретичні гіпотези і побічно верифікуються шляхом експериментального підтвердження наслідків. При цьому наслідки - це прогнозовані явища і ефекти, що реєструються в до-слідженні або дедуктивно виводяться з теоретичних гіпотез. Теоретичний закон - передбачуваний зв'язок між гіпотетичними предметами і явищами, наявність якого можна емпірично перевірити, реєструючи наслідки, які дедуктивно виводяться з такого зв'язку.

За ступенем узагальнення також виділяють:

- Універсальні закони - відображають загальні, необхідні, повторювані й стійкі зв'язки між явищами і процесами об'єктивного світу.

- Часткові закони - виводяться з універсальних законів, відображають закони обмеженої сфери дійсності.

За точністю передбачень закони також можуть бути: статистичні та динамічні.

Які етапи можна умовно виділити в сучасній науковій діяльності?

1. Виникнення проблеми. При цьому джерела проблем можуть мати як емпіричний, так і теоретичний характер.

2. Висування гіпотез і позначення конкретної галузі дослідження для отримання нових фактів. Виділення і фіксація об'єкта і предмета дослідження, постановка цілей та формулювання завдань дослідження.

Гіпотези - це припущення про можливі результати, які будуть отримані в ході дослідження.

Об'єкт дослідження - це існуючий об'єктивно, такий, що має нескінченну кількість властивостей, зв'язків, відносин фрагмент навколишнього світу, який цікавить дослідника.

Предмет дослідження - чітко визначена сторона (властивість, зв'язок, відношення) об'єкта, яку передбачається дослідити.

Цілі дослідження - те, що передбачається отримати як основні і узагальнені результати дослідження.

Завдання дослідження - формулювання того, як, якими способами можуть бути отримані намічені результати. Це "кроки", які необхідно здійснити досліднику в напрямку цілі (мети).

3. Планування дослідження і вибір конкретних методів.

4. Реалізація дослідження.

5. Обробка отриманих результатів: якісна і кількісна (статистична).

6. Інтерпретація та узагальнення отриманих результатів: спростування або підтвердження гіпотез; формулювання законів і залежностей; побудова наукових теорій.

Слід зазначити, що реалізація дослідницької діяльності може відрізнятися від формальної послідовності її етапів.

Найбільш виразно проступають елементи стандартної структури психологічних теорій - центр і периферія як певні базові твердження та ідеї, що утворюють ядро теорії, і допоміжні по відношенню до них досвід і когнітивні конструкції (неявна сфера).

Центр психологічних теорій. До центральних компонентів психологічних теорій можна віднести:

- 1) загальний образ психологічної реальності;
- 2) центральну категорію;
- 3) відповідний феномен;
- 4) набір основних понять;
- 5) систему відносин між ними ("сітку відносин" за В.С. Стюпіним);
- 6) базові твердження.

Загальний образ психічної реальності зазвичай задається крізь призму центральної категорії теорії (наприклад, психіка - це діяльність, відносини, трансформація образів, поведінка, несвідоме тощо) яка "знята" з відповідного феномена.

Центральна категорія задає бачення центрального феномена і загальне трактування психічної реальності.

Периферична частина теорій. Периферичну частину психологічних теорій можна розділити на два компоненти: власне теоретичний і емпіричний. Теоретична

периферія включає допоміжні твердження теорії як систему її аргументації, емпірична - емпіричний або буденний досвід, який підтверджує теорію.

Теоретичне знання є системою не лише тверджень, але і передбачень з приводу виникнення різних феноменів, переходів від одного твердження до іншого без безпосереднього звернення до чуттєвого досвіду.

Психологія як наукова система знань почала формуватися з середини ХІХ ст. По мірі свого розвитку наукові уявлення про сутність психічних явищ неодноразово змінювалися. Деякі з основних етапів зміни уявлень про психіку можуть бути представлені у формі визначень психіки, які давалися в різних донаукових напрямках і наукових школах психології.

Психіка - це душа, яка не має матеріальних підстав (донауковий період розвитку уявлень про сутність психічного).

Психіка - це свідомість людини, про яку можливо отримати уявлення на основі рефлексії, самоспостереження (Р. Декарт).

Психіка - система асоціацій (зв'язків), що формуються в свідомості людини: по мірі знайомства з явищами і подіями в свідомості людини встановлюються зв'язки між власною поведінкою і об'єктами, що сприймаються (уявляються), а також їх властивостями за подібністю, контрастом та просторово-часовою суміжністю (асоціативна психологія). Психіка являє собою систему асоціативних зв'язків і відносин між структурними елементами свідомості: існують деякі вихідні елементи психічних явищ (елементарні відчуття і переживання), на основі яких протягом життя будуються все більш складні форми психічних явищ (структурна психологія В. Вундта і Е. Тітченера).

Психіка - сукупність функцій, що склалися в процесі еволюції, вони забезпечують найважливіші форми пристосування організму до умов зовнішнього середовища (прагматизм і функціоналізм Д. Дьюї та У. Джемса). Психіка являє собою систему відносин і зв'язків, що формуються шляхом навчання, між зовнішньою стимуляцією і поведінкою (біхевіоризм).

Психіка - особливе структурно організоване феноменальне поле, що підкоряється власним законам переструктурування, воно ізоморфне до реальних

ситуацій життя у фізичному полі і динаміці нейрофізіологічних процесів у мозку (гештальтпсихологія).

Психіка являє собою систему процесів і механізмів в центральній нервовій системі, які забезпечують переробку інформації, що надходить із зовнішнього середовища, а також з внутрішнього середовища організму (когнітивна психологія).

Психіка - особлива система функцій організму, яка полягає в орієнтуванні та організації поведінки, дій і діяльності на основі суб'єктивного (активного і упередженого) образу об'єктивного світу (діяльнісний підхід).

Психіка - це система функцій, що забезпечують живому організму:

- орієнтування в навколишньому світі і в станах власного організму;
- організацію і регуляцію виконання різноманітних дій і діяльностей на основі попереднього орієнтування;
- накопичення протягом індивідуального життя найбільш ефективних способів орієнтування (знання) і способів планування, організації та виконання різноманітних дій (уміння і навички).

У психології є різні підходи до розуміння особистості:

1. Особистість може бути описана з боку своїх мотивів і прагнень, що становлять зміст її особистого світу, тобто унікальної системи особистісних смислів, індивідуально своєрідних способів упорядкування зовнішніх вражень і внутрішніх переживань.

2. Особистість розглядається як система рис - відносно стійких, таких, що проявляються зовні характеристик індивідуальності, які відображені в судженнях суб'єкта про самого себе, а також в судженнях інших людей про нього.

3. Особистість описується і як діяльне "Я" суб'єкта, як система планів, відносин, спрямованості, смислових утворень, що регулюють вихід її поведінки за межі початкових планів.

4. Особистість розглядається і як суб'єкт персоналізації, тобто потреби і здатності індивіда викликати зміни в інших людях.

Особистість є поняття соціальне, вона виражає все, що є в людині над-природного, історичного. Особистість не вроджена, а виникає в результаті культурного і соціального розвитку.

Особистістю є людина, у якої є своя позиція в житті, до якої вона прийшла у результаті великої свідомої роботи. Така людина не просто виділяється завдяки тому враженню, яке вона справляє на іншого; вона сама свідомо виділяє себе з навколишнього. Він виявляє самостійність думки, небанальність почуттів, якусь зібраність і внутрішню пристрасність. Глибина і багатство особистості припускають глибину і багатство її зв'язків зі світом, з іншими людьми; розрив цих зв'язків, самоізоляція спустошують її. Особистістю є лише людина, яка відноситься певним чином до оточення, свідомо встановлює це своє ставлення так, що воно проявляється у всій її сутності.

Особистість є специфічно людське утворення, яке "продукується" суспільними відносинами, в які індивід вступає у своїй діяльності. Та обставина, що при цьому змінюються і деякі її особливості як індивіда, становить не причину, а наслідок формування особистості. Формування особистості є процес, який прямо не збігається з процесом прижиттєвої, природно поточної зміни природних властивостей індивіда в ході його пристосування до зовнішнього середовища.

Особистість - це соціалізований індивід, що розглядається з боку його найбільш істотних соціально значущих властивостей. Особистість є така цілеспрямована, самоорганізована частка суспільства, найголовнішою функцією якої є здійснення індивідуального способу суспільного буття.

Функції регулятора поведінки особистості виконують її світогляд, спрямованість, характер, здібності.

Особистість не тільки цілеспрямована, а й система, що самоорганізовується. Об'єктом її уваги і діяльності служить не тільки зовнішній світ, але і вона сама, що проявляється у відчутті "Я", яке включає в себе уявлення про себе і самооцінку, програми самовдосконалення, звичні реакції на прояв де-яких своїх якостей, здатності до самостереження, самоаналізу і саморегуляції.

МОДУЛЬ 2. СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Лекційний матеріал

Тема 4. Теорії психології. Структура і функція психологічних теорій.

План:

1. Теорія як методологічна підстава наукового дослідження.
2. Аксіоматичні й гіпотетико-дедуктивні теорії.
3. Емпіричні та теоретичні об'єкти.
4. Академічна теорія та її функція, функція психологічних теорій.
5. Основні елементи структури психологічних теорій.
6. Криза та зміна наукових парадигм та теоретичне знання (по Т. Куну).
7. Сучасні теоретичні проблеми психології.
8. Етапі розвитку теоретичної психології.
9. Базові парадигми в розумінні предмету психології.
10. Інтегративна психологія як реалізація системного підходу. Принципи інтегративної психології.

Основні поняття: теорія, об'єкт, функція теорії, структура теорії, знання, підхід, принципи науки.

Зв'язок психології з природничими науками цілком очевидний. Най-більш явний зв'язок – з біологічними науками. Так, на біогенетичному принципі З. Фрейд заснував позначення етапів індивідуального розвитку, знаходячи їх аналоги на різних рівнях тваринного світу. Одним з авторитетних напрямів сучасної біології є етологія – наука про поведінку тварин, яка розглядає співвідношення вродженої інстинктивної поведінки і впливу середовища; ця наука поширює свої принципи і на людину в пошуках біологічних витоків її соціальної поведінки, зокрема агресивності (один із засновників етології – австрійський вчений Конрад Лоренц). Проблема співвідношення вродженого і набутого – одна з центральних у психології, у зв'язку з чим для неї важливі і дані генетики, що надають матеріал щодо механізмів успадкування певних задатків, схильності до психічних захворювань та ін.

Прикордонна з генетикою область психології – психогенетика, що виявляє роль генотипу і середовища у формуванні індивідуальних особливостей людини.

У психології використовуються в цілому ті ж форми наукового пізнання, що і в інших науках: поняття, судження, умовиводи, проблеми, гіпотези, теорії. Кожна з них являє собою відносно самостійний спосіб відображення суб'єктом об'єкта, спосіб фіксації знання, що склався в ході розвитку загальнолюдської духовної діяльності.

У методології науки теорія розглядається як вища форма наукового знання. У науці виділяють два види теорій, на основі того, яким чином вони були побудовані:

- Аксіоматичні, або категорично-дедуктивні;
- Гіпотетико-дедуктивні.

В основі аксіоматичних теорій лежать формальні логічні вираження – аксіоми. Прикладом такої теорії є теорія особистісних конструктів Дж. Келлі. Її вихідним постулатом було філософське узагальнення про людину як ученого, що формує теорії для вирішення своїх життєвих завдань. Вихідними положеннями гіпотетико-дедуктивних теорій є принципи і постулати. Прикладом у психології таких теорій є модель уваги А.Трейсман, Д. Бродбента та інші теорії когнітивної психології.

Окремим видом теоретичного знання є концепції. У науці концепцією називають теоретичне знання, в якому немає власного аксіоматичного базису. Наприклад, концепція поетапного формування розумових дій і понять П. Я. Гальперіна (її аксіологічною основою є культурно-історична теорія Л. С. Виготського). Підходом у психології називають конструктивний принцип у науці чи практиці, концепцією – спосіб розуміння чи трактування проблемної сфери. Вченням прийнято називати теоретичне знання, отри-мане шляхом умовиводів і яке не підлягає верифікації.

Одним із найпростіших видів теоретичного знання в психології є типології (наприклад, типологія переживань, створена Ф. Е. Василюком).

Кожна теорія включає в себе такі основні компоненти:

1. Висхідну емпіричну основу (факти, емпіричні закономірності).
2. Базис – множина первинних умовних допущень (аксіом, постулатів, гіпотез), які описують ідеалізований об'єкт теорії.

3. Логіку теорії – множина правил логічного висновку, які є можливими в межах теорії.

4. Множину виведених у теорії тверджень, які складають основне теоретичне знання.

Структурні компоненти теорії мають різне походження – емпіричні основи отримані при обробці результатів експериментів і спостережень, базові постулати є результатом узагальнень, правила логічного умовиводу є похідними від метатеорії. Для психології метатеорією є філософська або загально-наукова методологія. Структура теоретичного знання утворена фундаментальною теоретичною схемою (мережа абстрактних об'єктів, які визначають специфіку конкретної теорії).

Світоглядний центр психологічного знання утворюють теорії особистості, оскільки саме вони націлені на досягнення головного об'єкта психології – людини, взятого в усьому багатстві його буття в світі. Інші галузі психології, незважаючи на відому самостійність і предметну своєрідність, у цілому, є похідними від досліджень особистості. У першу чергу це стосується соціальної, вікової, диференційної психології, патопсихології, психології уваги, мислення, пам'яті, емоції і тощо, які розкривають окремі аспекти людського існування: його взаємини з іншими людьми, етапи формування особистості, типи особистості, порушення функціонування людини, специфіку окремих психічних діяльностей. Більшість психологічних теорій, що розвиваються в цих дисциплінах, виходять з конкретних теорій особистості як зі свого ідейного і методологічного ядра.

Практика – це матеріальна, чуттєво-предметна, цілеспрямована діяльність людини, яка має на меті перетворення природних і соціальних об'єктів. Отже, практика – це чуттєво-практична діяльність, тобто створення певних предметів, що вимагає певних зусиль, умінь, почуттів тощо.

І. М. Карицький виділяє декілька вихідних теоретичних визначень, які лежать в основі методологічного аналізу практики. Кожна така практика ви-являє свій об'єкт, саму психопрактичну діяльність і об'єкт практики (момент докладання суб'єктної активності). Психологічна практика є видом практики взагалі, і у своїй історичній генезі виходить із соціальної практики. Суб'єктом практики є психолог-практик, її

об'єктом є соціальний об'єкт (індивід, група, суспільство), взаємодія відбувається із використанням психологічних засобів.

Завдання будь-якої психологічної теорії полягає у виявленні істотного в психіці, розкритті законів психічних функцій, процесів, станів і властивостей, у демонстрації того, як те чи інше психічне явище виникає в певних конкретних умовах.

Психологічна теорія повинна пояснювати:

- джерела реальних протиріч;
- підстави якісних перетворень у психічному розвитку людини;
- системний характер психічних явищ та їх детермінант;
- розглядати психічне в його складній динаміці.

Проте теорії, у тому числі й психологічні, створюються людьми. Теорії особистості базуються на основних уявленнях її автора про природу людини. Історичний досвід розвитку психологічних теорій особистості переконливо доводить це.

Проте якісна психологічна теорія повинна задовольняти ряд вимог:

1. Теорія повинна мати певну міру узагальнення, яка має відповідати специфіці досліджуваних явищ. Це значить, що, з одного боку, теорія розкриває загальні підстави досліджуваних явищ, а з іншого боку – дає можливість досліджувати особливе і одиничне.

2. Теорія будується на ґрунтовних, компактних і діючих постулатах. У якості таких можуть перебувати загальні філософські положення і теоретичні висновки, отримані як у самій психології, так і в інших науках.

3. Теорія повинна мати прогностичну цінність, тобто передбачати можливий розвиток тих чи інших явищ.

4. Теорія має бути верифікована. Ефективною є та теорія, яку можна перевірити за допомогою експерименту або шляхом аналізу логічних наслідків, що з неї випливають.

5. Теорія повинна відповідати фактам.

Також сформульовані специфічні критерії оцінки психологічної теорії особистості. До них відносять такі:

1. Широта охоплення різноманітних феноменів. Чим більшу сферу поведінки людини пояснює теорія, тим вона різносторонніша. Інакше кажучи, мова йде про міру узагальнення теорії. Інша перевага всебічної теорії в тому, що вона може служити логічним каркасом для об'єднання й інтеграції нових, розрізнених фактів.

2. Лаконічність теорії означає якомога менше число вихідних концепцій і постулатів, необхідних для пояснення певних феноменів. Іншими словами, лаконічною теорією є та, яка не містить надлишкового теоретичного багажу.

3. Евристична цінність теорії, тобто в якому ступені психологічна теорія стимулює інших учених проводити подальші дослідження. Евристична цінність тим вища, чим точніше сформульовані робочі визначення концепцій, тобто за допомогою чого вони можуть бути виміряні або з якими спостережуваними характеристиками вони співвідносяться.

4. Надійність, тобто можливість перевірки положень теорії незалежним дослідником. Для цього теорія повинна формулюватися таким чином, щоб концепції, які містяться в ній, гіпотези і пропозиції були чітко визначені й логічно зв'язані між собою.

5. Внутрішня узгодженість теорії, тобто теорія має бути вільною від внутрішніх протиріч, вона повинна пояснювати несхожі феномени, дотримуючись внутрішньої логіки.

Отже, з розширенням та ускладненням спектру практичних завдань зростає необхідність переходу від емпіричного до теоретичного осмислення психічної реальності, до створення логічно стрункої й несуперечливої теорії. Щоб теорія успішно служила практиці, вона повинна мати відповідний рівень узагальнення і прогностичну здатність, а також ґрунтуватися на перевірених наукою фактах.

Теорія повинна ґрунтуватися на встановлених і перевірених фактах та передбачати можливість її перевірки за допомогою експерименту, розрахунків чи логічних доведень. Порушення вимог до теорії, створення нечітких формулювань не виправдано спрощує психологічні завдання і призводить до того, що за їх виконання беруться неспеціалісти: вони часто намагаються прямо, без аналізу їх основ, переносити теоретичні висновки у практику, що не завжди можливо.

Тема 4. Актуальні проблеми психологічної теорії і практики.

План:

1. Постнекласична методологія й сучасні психологічні теорії.
2. Головні характеристики сучасної постнекласичної науки.
3. Основні проблеми психологічної науки.
4. Психофізіологічна (психофізична) проблема.
5. Психогностична проблема.
6. Психомотиваційна проблема.
7. Психопраксична проблема.
8. Психосоціальна проблема.

Основні поняття: методологія, наука, проблема, функції науки, розв'язання проблеми, дослідження.

Основними проблемами наукової психології є:

- 1) проблема психофізіологічна - про співвідношення психіки та її тілесного субстрату;
- 2) проблема психосоціальна - про залежність психіки від соціальних процесів та її активної роль в їх реалізації конкретними індивідами і групами;
- 3) проблема психопраксична - про формування психіки в ході реальної практичної діяльності та про залежність цієї діяльності від її психічних регуляторів - образів, операцій, мотивів, особистісних властивостей;
- 4) проблема психогностична - про співвідношення чуттєвих і розумових психічних образів до реальності, яка ними відображається.

Ключові проблеми теоретичної психології (психофізіологічна, психогностична, психосоціальна, психопраксична) також, як і категорії утворюють відкритий ряд: до нього можливі доповнення по мірі розвитку психологічної науки. Вони виникають фактично на кожному етапі історичного шляху формування психологічного знання і виявляються залежними від стану суміжних наук: філософії (насамперед, гносеології), фізіології, герменевтики, а також суспільної практики. Ключові проблеми можуть

розглядатись як “класичні”, такі, що неодмінно виникали протягом всієї історії психології.

Розробка основних проблем ведеться на основі принципів детермінізму (розкриття обумовленості явищ дією факторів, що їх породжують), розвитку (визнання змінності психічних процесів, їх переходу з одного рівня на ін-ший, виникнення нових форм) та системності (трактовка явищ як внутрішньо пов'язаних компонентів психічної організації.).

Психофізіологічна (психофізична) проблема - питання про активну системну взаємодію тіла і психіки людини. Історично сформована наукова дискусія про роль тіла і психіки в житті людини, а також їх взаємозв'язок. Існують різні погляди на те, як співвідносяться тіло і психіка, однак, даний спір досі не вирішений остаточно.

Психофізіологічна проблема з'явилася в XVII столітті, завдяки Р. Декарту, який висунув теорію про поділ всього суцього на дві субстанції (тілесну і духовну). Тілесна субстанція має прояви, пов'язані з ознаками переміщення в просторі (дихання, харчування, розмноження), а духовна пов'язана з процесами мислення і волі. Р. Декарт вважав, що вищі психічні процеси не можуть бути прямо виведені з фізіологічних (тілесних) процесів або тим більше зведені до них, тому почав шукати пояснення тому, як існують ці дві субстанції в людині. Це пояснення отримало назву психофізичної взаємодії і визначалося Р. Декартом наступним чином: тіло впливає на душу, пробуджуючи в ній пристрасті у вигляді чуттєвих сприймань, емоцій тощо, а душа, володіючи мисленням і волею, впливає на тіло, примушуючи його працювати і змінювати свій хід. Теорія Р. Декарта про психофізичний паралелізм дала початок становленню психології як самостійної науки.

По мірі розвитку теорії психофізичного паралелізму були висунуті ще кілька способів вирішення психофізіологічної проблеми. Один з них запропонував Т. Гоббс, який вважав, що існує тільки одна субстанція - тілесна, або матеріальна, яка також є і мислячою субстанцією. Т. Гоббс вважав, що мислення - похідна від тілесних процесів, і має вивчатися за допомогою спостереження різноманітних рухів тіла і в тілі.

Г. Лейбніц, намагаючись спростувати теорію Р. Декарта, висунув свій спосіб взаємодії душі і тіла. За Г. Лейбніцем душа і тіло слідує своїм власним законам: душа діє згідно із законом кінцевих причин (наприклад, відповідно до мети), а тіло -

за законами діючих причин. Вони не можуть впливати один на одного, але взаємодіють в гармонії, так як є суттю одного і того ж універсуму.

Б. Спіноза розробив можливе рішення психофізіологічної проблеми в душі монізму, висунувши концепцію про те, що немає двох окремих субстанцій, а є єдина природа (Бог), що має різні властивості (атрибути), з чого випливає, що свідомість і тіло - атрибути природи. Позиція монізму стверджує єдність світу в його різних проявах (духовному і матеріальному).

Ще до позначення співвідношення тіла і психіки як проблеми в філософії в побутовій свідомості вже сформувалися певні погляди щодо її вирішення. Безсумнівно, що в різних культурах, на різних історичних етапах вона вирішувалася неоднаково. Таким чином, можна умовно розмежувати історію на кілька періодів, співвідносячи їх з тих чи інших поглядом на зазначену проблему.

Коло досліджень психогностичної проблеми: пізнавальні процеси (відчуття, сприймання, уява, мислення) та їх продукти (образи) як феномени, що розглядаються виходячи з принципів детермінізму, системності та розвитку з метою виявити:

- причинні фактори, що їх породжують та регулюють;
- історію стадіального перетворення цих феноменів;
- їх функцію в загальній системі життєдіяльності суб'єкта.

Центральною в цій проблемі є категорія образу. Але, звичайно, при її розробці розкривається її зв'язок і з іншими категоріями.

Філософський контекст психогностичної проблеми стосується проблеми ідеалістичної та матеріалістичної орієнтації. Для першої – об'єкт існує не інакше, як в формах діяльності суб'єкта, що пізнає, для другої – незалежна від чуттєвого досвіду дійсність (природна чи соціальна) служить основою її відтворення (активного відображення). друга проблема стосується істинності пізнання, критеріїв істинності; проблеми співвідношення “віри”, раціонально-го знання. Звичайно, все це відобразилось і у психологічному знанні: виділення форм пізнання, переходів від одних до інших, вивчення ілюзій, джерел віри.

Психопраксична проблема формулюється так: формування психіки в процесі реальної діяльності та залежність цієї діяльності від її психічних регуляторів (образів, мотивів, психічних властивостей).

Базисною категорією є категорія дії. Певне відображення психопраксична проблема знайшла у формулюванні принципу єдності свідомості та діяльності; при розгляді поняття суб'єкта діяльності.

Діяльність представляє собою цілісну внутрішньо диференційовану (таку, що має колективно-розподілений характер) самоцінну дію – таку дію, джерело, мета, засіб та результат здійснення якої - в ній самій. Джерело діяльності – мотиви індивіда, мета – образ можливого, засоби – дії у напрямку проміжних цілей, результат – переживання відносин, що будуються зі світом.

Розглянемо, яким чином психопраксична проблема розв'язувалась різними авторами. Відомою є схема класичного біхевіоризму "стимул – реакція", що втілює погляди на поведінку як на обумовлений подразником поведінковий акт. Категорії образу, мотиву, дії потребували свого пояснення. Але замість них є "дискримінативний стимул", підкріплення та стимул-реактивне відношення. Категорія образу відкрито відкидалась як невловима, містична. Поняття про поведінку трактувалось як таке, що виключає факти свідомості (Дж. Уотсон); необіхевіоризм намагався залучити до системи поведінкових понять і образи (Е.-Ч. Толмен), і нервові процеси периферичного рівня (К.-Л. Халл). На зміну їм прийшли спроби Б. Скіннера, що дотримувався "радикальної" орієнтації.

Отже можна зробити висновок, що психопраксичний аспект поведінки не може розроблятися сам по собі, безвідносно до психогносеологічного та психофізіологічного.

У колі методологічних проблем психології чільне і відповідальне місце займає психосоціальна проблема — питання про наявність соціального в психіці окремої людини. Від характеру розв'язання цього важливого методологічного питання залежить вибір підходів до вирішення багатьох теоретичних та науково-прикладних проблем. Оскільки нині проблема людини стає загальною проблемою сучасної науки, природно, що і питання про специфіку психіки людини та її відношення до зовнішнього світу набуває важливого значення не тільки для психології, а й для інших людинознавчих наук. Але в розробці методологічних проблем у сучасній психології помітна явна диспропорція. Якщо психофізіологічній проблемі присвячено багато публікацій, серед яких є ряд монографій, то психосоціальна проблема "розчинена" в

дослідженнях із загальної та соціальної психології і навіть не ставиться як спеціальна методологічна проблема типу психофізіологічної. Між тим в історії психологічної думки, є ряд цінних спроб вирішення психосоціальної проблеми, які заслуговують критичного аналізу і подальшої їх розробки. Ми обмежимося у даному разі переважно оглядом досліджень з цієї проблеми в зарубіжній та радянській психології в зв'язку з аналізом тенденцій розвитку категоріального ладу психології.

Психосоціальна проблема має ряд таких аспектів, як питання:

- про співвідношення біологічного та соціального в психіці людини;
- про співвідношення колективного та індивідуального в психологічній структурі суспільного індивіда;
- про відношення психіки людини та інструментів (знарядь праці і знаків), в яких вона моделюється і за допомогою яких формується (психоінструментальне питання).

Виділені аспекти психосоціальної проблеми взаємопов'язані, але в історії психології розглядались переважно ізольовано один від одного.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗДОБУВАЧАМ З ВИВЧЕННЯ КУРСУ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на лекційних заняттях

Основу теоретичного навчання здобувачів становлять лекційні заняття. Вони дають систематизовані знання про найскладніші та актуальні проблеми психології та основ професійної діяльності психолога.

На лекційних заняттях особлива увага приділяється не тільки засвоєнню здобувачами досліджуваних питань, але і стимулюванню їх активної пізнавальної діяльності, творчого мислення, розвитку наукового світогляду, професійно-значущих властивостей і якостей. Лекції з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теоретичної психології» проводяться, як правило, як проблемні в формі діалогу (лекції-дискусії, з використанням інтерактивних технологій).

Задля полегшення сприйняття, розуміння та запам'ятовування матеріалу, що викладається, надаються додаткові пояснення із наведенням прикладів, висвітлюються наявні міждисциплінарні зв'язки з іншими галузями психологічної науки: історією психології, загальною психологією, тощо.

В процесі роботи на лекційних заняттях необхідно синхронно фіксувати у власних конспектах схеми, таблиці та рисунки, які коментує та пояснює викладач. Лекційне заняття є змістовною, проблемною, діалоговою, цікавою та ефективною формою проведення навчального заняття, відрізняється новизною розгляду навчальних питань.

Основна мета лекцій – зацікавити студентів, пояснити вузлові і проблемні питання, основні поняття, закономірності, тенденції. Лекції дають основні спрямування у вивченні дисципліни з врахуванням останніх досягнень науки. Вони є установкою для подальшої самостійної роботи студентів з літературою, довідниками.

Слухання і конспектування лекцій – це активне і творче усвідомлення навчального матеріалу, яке мобілізує увагу, виробляє навички письмового викладу матеріалу, сприяє його закріпленню. Найважливіші висновки, положення і визначення можна записувати дослівно, але в цілому зміст лекції необхідно викладати своїми

словами. Самостійне формулювання сприяє глибшому засвоєнню матеріалу. Записи слід вести в окремому зошиті, кожну лекцію починати з нової сторінки, зазначати номер лекції, тему, план, літературу, залишати поля для уточнення, додаткової інформації. Таблиці, схеми, графіки, формули, які використовує викладач, необхідно перенести в зошит.

Перелік основних правил конспектування лекцій:

1. Уважне слухання і конспектування лекцій передбачає інтенсивну розумову діяльність студента. В процесі слухання ви повинні розібратися в тому, що викладає лектор; обміркувати сказане ним; пов'язати нове з тим, що вам вже відомо по даній темі з попередніх лекцій, прочитаних книг і журналів. Те, що дійсно уважно прослухано, продумано і записано на лекціях, стає вашим надбанням, входить в ваш освітній фонд.

2. Слухаючи лекції, треба прагнути зрозуміти мету викладу, вловити хід думок лектора, логічну послідовність викладу, зрозуміти, що хоче довести лектор. Треба відволіктися при цьому від сторонніх думок і думати тільки про те, що викладає викладач. Короткі записи лекцій, конспектування їх допомагає засвоїти матеріал. Увага людини дуже нестійка. Потрібні вольові зусилля, щоб вона була зосередженою. Систематично контролюйте себе в цьому відношенні, коли слухаєте лекції.

3. Встановлено, що конспектування лекцій має велике освітнє і виховне значення для слухачів; воно розвиває розум, збагачує науковими даними, сприяє закріпленню знань в пам'яті, озброює необхідними вміннями та навичками.

4. Запис лекцій рекомендується вести по можливості власними формулюваннями. Конспект краще підрозділяти на пункти, параграфи. Принципові місця, визначення, формули слід супроводжувати зауваженнями: «важливо», «особливо важливо», «добре запам'ятати» і т.п.

5. Працюючи над конспектом лекцій, завжди слід використовувати не тільки підручник, але і ту літературу, яку додатково рекомендував лектор. Тільки така серйозна, кропітка робота з лекційним матеріалом дозволить кожному студенту оволодіти науковими знаннями і розвинути в собі задатки, здібності, обдарування.

6. Розробіть свою власну систему складання конспектів і постійно вдосконалюйте її! При складанні витягів доцільно послідовно дотримуватися освоєної

системи. На цій базі можна скласти свій архів або картотеку важливих спеціальних публікацій з предметів.

Методичні рекомендації здобувачам під час роботи на семінарських заняттях

За найбільш актуальними питаннями навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теоретичної психології» проводяться семінарські заняття. Їх головним завданням є поглиблення та закріплення теоретичних знань у здобувачів, формування і розвиток у них умінь і навичок застосування знань для успішного вирішення прикладних психологічних завдань.

Готуючись до практичного заняття чи семінару, необхідно прочитати лекцію, відредагувати текст, виписати визначення, формули, вивчити матеріал. Активна робота на лекціях, хороший конспект полегшать розуміння та засвоєння матеріалу. Однією з форм самостійної роботи є підготовка до семінарів і практичних занять, завдання яких полягає в тому, щоб закріпити і поглибити знання, навчити творчо працювати з літературою, виробити вміння аналізувати процеси і події, розвивати здатність до самостійних суджень, висловлювати і відстоювати свої погляди, навчити готувати реферати, повідомлення з окремих питань, виступати з ними на заняттях. Студенти в процесі роботи повинні перевіряти свої знання, з'ясувати, чи вірно вони розуміють матеріал, який вивчають. Значні можливості для самостійного усвідомлення теми, аналізу проблемних ситуацій, формування особистого ставлення до обговорюваного питання дають семінари-диспути. Практичні заняття сприяють рішенню пізнавальних завдань, розглядають результати виконання практичних вправ, пов'язаних зі змістом дисципліни.

Готуватись до практичних занять бажано у наступному порядку:

1. Ознайомитися з темою, планом заняття, рекомендованою літературою, прочитати конспект лекції і усвідомити матеріал даної теми.
2. Вивчити навчальний матеріал, підібрати додаткову літературу.
3. Скласти план виступу або тези з кожного питання заняття, що дуже важливо для систематизації і засвоєння знань, чіткого та послідовного виступу. Рекомендується вести словник специфічних термінів.

4. Систематично здійснювати самоконтроль повноти засвоєння матеріалу, даючи відповідь на запитання, які вміщені в підручниках в кінці кожного розділу, в методичних посібниках та рекомендаціях, а також виконуючи практичні вправи та навички, рекомендовані до засвоєння при вивченні певних тем. Самоконтроль здійснюється і в бесідах з певних питань з іншими студентами. Якщо виявляються прогалини в знаннях, уміннях, слід ще раз звернутися до навчальної літератури, незрозумілі питання з'ясувати з викладачем.

Виступ на занятті повинен бути розгорнутий, переконливий, доказовий і аргументований, повинен розкривати суть питання, його значимість, супроводжуватись висновками, порівняннями, узагальненнями. Студенти повинні бути готові доповнити виступи товаришів, прорецензувати їх, висловити свою точку зору і обґрунтувати її. По ходу заняття необхідно робити короткі записи щодо уточнення, доповнення запитань. Семінар чи практичне заняття передбачають участь кожного студента в його підготовці і проведенні з оцінкою по всіх темах, що вивчаються.

Плани семінарських занять

Викладачем дисципліни подається перелік тем семінарських занять та практичні завдання для виконання, які здобувачі повинні підготувати, спираючись на лекційний матеріал. Здобувачам пропонується самостійно опрацювати та поглибити знання з наступних тем, зробити конспект, виконати завдання, які перевірятимуться викладачем за даними темами на практичних заняттях.

Підготовка до семінарських занять, порівняно до інших практичних занять, є більш складною. Що, перш за все, пов'язано з необхідністю самостійного вибору та опрацювання літератури, її аналізом, міркуванням над структурою виступу на семінарі.

Для виступу з повідомленням, доповіддю, рефератом необхідно скласти план, тези чи текст виступу. Тому доцільно починати підготовку до семінару відразу після отримання теми виступу.

Заняття № 1

Наука як форма знань в сучасному світі.

Контрольні запитання до теми:

1. Назвіть функції науки
2. Опишіть відмінності між дескриптивною та нормативною методологією.
3. У чому полягає прогностична функція методології?
4. Дайте визначення світогляду
5. Розкрийте особливості філософського світогляду
6. Які відмінності теорії від практики?
7. У чому полягає рефлексивна функція методологічного знання?
8. Назоліть та розкрийте особливості рівнів в структурі методології науки
9. Які вчені мали вплив на методологію психологічної науки.

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральноукраїнський державний університет імені володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методологія психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

Заняття № 2

Психологія як галузь наукових знань.

Контрольні запитання до теми:

1. Теорія і методологія в складі наукового знання. Рівні методології.
2. Філософський рівень методології.
3. Загальнонауковий рівень методології.
4. Наукове та ненаукове знання
5. Структура сучасного наукового знання
6. Способи побудови та підтвердження наукових теорій
7. Закони у складі наукового знання
8. Мова сучасної науки: знаково-символічні засоби
9. Особливості психологічного знання

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральноукраїнський державний університет імені володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методології психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

Заняття № 3

Основні категорії психології.

Контрольні запитання до теми:

1. Дайте визначення поняття "Методологія психології".
2. Проаналізуйте відмінності між поняттями "методологія" та "метод".
3. Яка різниця між методологією та філософією?
4. Назвіть основні категорії психології.
5. Які ключові методологічні проблеми виокремлює С. Д. Максименко?
6. У чому відмінність між науковими та повсякденними психологічними знаннями?
7. Охарактеризуйте функції методології.
8. Назвіть основні шаблі методологічного простору психології.
9. Розкрийте значення терміна "онтопсихологія конкретної особистості".

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральнорукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП "Вид. дім "Персонал", 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методологія психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

Заняття № 4

Структура і функція психологічних теорій.

Контрольні запитання до теми:

1. Дайте визначення поняття "Методологія психології".
2. Проаналізуйте відмінності між поняттями "методологія" та "метод".
3. Яка різниця між методологією та філософією?
4. Назвіть основні категорії психології.
5. Які ключові методологічні проблеми виокремлює С. Д. Максименко?
6. У чому відмінність між науковими та повсякденними психологічними знаннями?
7. Охарактеризуйте функції методології.
8. Назвіть основні шаблі методологічного простору психології.
9. Розкрийте значення терміна "онтопсихологія конкретної особистості".

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральнотраїнський державний університет імені володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП "Вид. дім "Персонал", 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методологія психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

Заняття № 5

Теорії психології та закони психології

Контрольні запитання до теми:

1. Дайте визначення поняття "принцип".
2. Проаналізуйте відмінності між попередниками принципу системності.
3. Яка різниця між холізмом та еkleктизмом?
4. Назвіть основоположний принцип психології за С. Л. Рубінштейном, І. П. Павловим, О. М. Леонтьєвим та іншими відомими психологами ХХст.
5. Які існують погляди на принцип детермінізму?
6. У чому відмінність між класичним і посткласичним етапами розвитку науки?
7. Назвіть можливі причини зародження системного підходу.
8. Охарактеризуйте особливості впровадження принципу системності в різних психологічних школах і концепціях.
9. Розкрийте значення терміну "відображення".

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральноукраїнський державний університет імені володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методологія психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

Заняття № 6

Фундаментальні методологічні проблеми психології.

Контрольні запитання до теми:

1. Дайте визначення поняття "парадигма"
2. Назовіть базові парадигми психології
3. Виділіть основні ознаки методологічної кризи в психології
4. Здійсніть порівняльний аналіз основних парадигм у психології
5. Назовіть основні положення гуманістичної психології
6. В чому полягає методологічний внесок у психологічну науку Л. С. Виготського
7. Розкрийте сутність поняття "інтеріоризація"
8. Дайте визначення поняття "суб'єктність"
9. Охарактеризуйте вчинкову активність людини

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральноукраїнський державний університет імені володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методологія психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

Заняття № 7

Актуальні проблеми психологічної теорії

Контрольні запитання до теми:

1. Основні проблеми психологічної науки
2. Психофізіологічна (психофізична) проблема
3. Психогностична проблема
4. Психомотиваційна проблема
5. Психопраксична проблема
6. Психосоціальна проблема

Список рекомендованої літератури:

1. Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Л Виготський - Психологія і суспільство, 2023 - pis.wunu.edu.ua
2. Кононенко О.І. Диверсифікаційний підхід вивчення психологічної складової як умова цілісної професійної підготовки соціальних працівників. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Центральноукраїнський державний університет імені володимира Винниченка, м.Кропивницький. 24.02.2023. - С.15- 17.
3. Кононенко О.І. Праксіологічний підхід в системі забезпечення якості психологічної освіти/ Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. с.121-124
4. Максименко С.Д. Забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах вищої школи / С.Д. Максименко, С.П. Яланська // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – С. 3-6.
5. Максименко С.Д., Касинець М.М. Методологія і метод як евристична функція психогенетичного потенціалу особистості/ Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 613 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. — 206 с. — Бібліогр.: с. 199–205.
7. Методологеми психології [Текст] : монографія / М. В. Савчин. - К. : Академвидав, 2013. - 221, [3] с.
8. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. С24 Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 143 с.
9. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 215 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗДОБУВАЧАМ ПІД ЧАС САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Загальний опис самостійної роботи

При вивченні дисципліни студент повинен ознайомитися з навчальною програмою дисципліни, її структурою, формами і методами навчання, видами та методами контролю знань.

Самостійна робота – головний спосіб вивчення дисципліни, органічна частина навчального процесу. Вона допомагає глибоко засвоїти матеріал, закріпити знання, поглибити вміння та навички в пізнавальній діяльності, творчо мислити; виховує організованість і дисциплінованість, активність та ініціативу, настирливість у досягненні мети; сприяє виробленню власних прийомів і методів пізнання, вчить раціонально організовувати та контролювати робочий час. Результативність самостійної роботи визначається плануванням і організацією, високою культурою розумової праці, навчально-методичним керівництвом з боку викладача. При вивченні дисципліни необхідно ознайомитися з основними розділами, темами, питаннями та рекомендованою літературою. Програма дисципліни є джерелом самоконтролю, особливо при підготовці до заліку.

Перелік завдань для самостійної роботи:

1. Наука як форма знань в сучасному світі. (презентація)
2. Психологія як галузь наукових знань. (есе)
3. Основні категорії психології (глосарій)
4. Структура і функція психологічних теорій. (презентація)
5. Теорії психології та закони психології (презентація)
6. Фундаментальні методологічні проблеми психології. (презентація)
7. Актуальні проблеми психологічної теорії (реферат)

Методичні вказівки здобувачам до написання рефератів

Реферат – короткий виклад (огляд) змісту однієї або декількох наукових робіт або книг з певної тематики. У рефераті повинно бути якнайповніше розкрито зміст теми, основні теоретичні та фактичні відомості. Розширений, або зведений (за декількома джерелами, оглядовий) реферат містить відомості про певну кількість робіт з одної теми, викладені у вигляді добре структурованого тексту.

Реферат – перший ступінь на шляху освоєння навиків проведення науково-дослідної роботи, оскільки він є однією з початкових форм подання наукових результатів письмово. Це робота теоретичного характеру із джерелами інформації по аналізу, порівнянню і узагальненню даних, одержаних іншими дослідниками обраної теми. Важливо, що в процесі написання реферату формується власний погляд на проблему.

Оформлення та структура реферату.

Оптимальним вважається обсяг реферату у 10-15 сторінок друкарського тексту. Формат паперу – А 4. Поля: ліворуч - 3 см., справа - 1,5 см., зверху –2,0 см., знизу — 2,0 см.. Кегль - *Times New Roman*. Розмір шрифту - 14. Абзац 1,25 см., міжрядковий інтервал – 1,5.

Реферат повинен мати титульний аркуш, зміст, вступ, основну частину, висновок та список використаної літератури, який розміщується на останній сторінці реферату.

Критерії оцінки реферату

Реферати в рамках навчального процесу оцінюються за наступними головними критеріями:

- уміння підібрати наукову літературу по темі;
- інформаційна насиченість, новизна, оригінальність викладу питань;
- простота і дохідливість викладу;
- структурна організованість, логічність, граматична правильність і стилістична виразність;
- переконливість, аргументованість, практична значущість і теоретична обґрунтованість пропозицій і висновків, зроблених в рефераті.

Методичні вказівки здобувачам до написання есе

Написання есе (творів) – одне із найважчих завдань, оскільки мова йде про текст-міркування, де потрібно пред'явити всі аргументи і контраргументи і висловити свою думку, причому так, щоб усім було зрозуміло. Сучасний динамічний і багатовекторний час стимулює привнесення у практику навчання нових форм і методів навчання, які у першу чергу спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності, підвищення інтересу до предмета, розвиток творчого потенціалу особистостей і продуктивного, критичного їхнього мислення.

Від традиційного реферату есе перейняло краще: визначення мети, завдання роботи, структурованість, послідовність викладення теоретичного обґрунтування та практичних аргументів, критерії оцінки роботи (певні шаблони-орієнтири) тощо. Застосування есе сприяє більш чіткому й грамотному формулюванню думок, допомагає розташовувати ці думки в логічній послідовності, припускає вільне володіння мовою термінів і понять, розкриває глибину й широту навчального матеріалу, вчить використати приклади, цитати, необхідні аргументи за відповідною темою. Незважаючи на те, що есе це творча робота, воно має чітку структуру, єдину для всіх текстів.

Перевіряючи, як студент впорався із завданням, викладач неодмінно звертає увагу на наявність актуальності, тез та іншого, розташованих в певному порядку. Структура твору передбачає висунення на початку певної тези, а після її доказ аргументами у вигляді логічних викладок, цитат або викладу відповідних фактів.

Методичні рекомендації щодо проведення контролю з дисципліни «Актуальні проблеми теоретичної психології»

При вивченні навчальної дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль проводиться з метою визначення рівня підготовленості здобувача з певних тем, розділів робочої навчальної програми, якості виконання

конкретних завдань та здійснюється впродовж семестру під час проведення аудиторних занять (лекції, практичні заняття) та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом поточного оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- питання і проблеми, що розглядаються та обговорюються на практичних заняттях;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений робочою програмою та включає: складання есе, глосарію, реферату та підготовку презентацій.

Форма підсумкового контролю – іспит. Загальна підсумкова оцінка (сума балів) складається з оцінки поточного контролю результатів навчання впродовж семестру та оцінки результатів навчання при проведенні контрольних заходів під час підсумкового контролю (іспит).

Схема розподілу балів:

Максимальна кількість балів за поточний контроль - 70.

Максимальна кількість балів за підсумковий контроль - 30.

Критерії оцінювання поточного контролю: оцінюються знання, які виявив здобувач при роботі на семінарських заняттях та при виконанні самостійної роботи.

Здобувач допускається до підсумкового контролю (іспиту) за навчальну дисципліну, якщо він виконав усі види практичних робіт, передбачених робочою програмою незалежно від сумарної кількості балів, отриманих за результатами поточного контролю за семестр.

Оцінювання знань (розподіл балів) здобувачів

Метод	Форма	Бали	максимум
Поточний контроль	Робота на практичних заняттях	5 балів	35
Самостійне завдання	Презентація Реферат Глосарій Есе	5 балів	35
Підсумковий контроль (Іспит)			30
Разом за дисципліну			100

Самостійна робота здобувачів.

форми	методи контролю	строки задачі завдань
Підготовка презентації	<u>презентація</u>	<i>Тему та строк виконання обговорює з викладачем.</i>
Складання реферату	<u>реферат</u>	
Складання глосарію	<u>глосарій</u>	
Підготовка есе	<u>есе</u>	

Критерії оцінювання самостійної роботи

Вид	Максим к-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Презентація	5	відповідність змісту доповіді здобувача та/або

		оригінальність візуального представлення відповідному навчальному матеріалу.
Реферат	5	здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела.
Глосарій	5	вміння студента стисло визначати ключові позиції, які викладені автором; продемонструвати дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української літературної мови.
Есе	5	здатність продемонструвати розвиток власної думки, зосереджений на обговорюваній проблемі висловлювання; продемонструвати дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української літературної мови.

Критерії оцінювання під час іспиту

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
25-30 балів	міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, вміння застосовувати теоретичні знання при розв'язанні практичних прикладів.
20-24 балів	міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак містять певні (несуттєві) неточності, вміння застосовувати теоретичні знання при розв'язанні практичних прикладів.
15 – 19 бали	достатні знання навчального матеріалу, неточні відповіді, вміння застосовувати теоретичні знання при розв'язанні практичних прикладів;
10-14 балів	слабкі знання частини навчального матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності викладу матеріалу, слабе застосування теоретичних знань при розв'язанні практичних прикладів;
1- 9 балів	слабкі знання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на запитання, невміння розв'язувати практичні приклади.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	Дуже добре	
75-84	C	Добре	
70-74	D	Задовільно	
60-69	E	Допустимо	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Теорія і методологія в складі наукового знання. Рівні методології.
2. Філософський рівень методології.
3. Загальнонауковий рівень методології.
4. Наукове та ненаукове знання
5. Структура сучасного наукового знання
6. Способи побудови та підтвердження наукових теорій
7. Закони у складі наукового знання
8. Мова сучасної науки: знаково-символічні засоби
9. Особливості психологічного знання
10. Ненаукове психологічне знання та можливість психологічного знання як наукового
11. Структура психологічних теорій.
12. Теоретичні та емпіричні методи в психології
13. Моделюючий підхід в теорії пізнання та психологічні гіпотези.
14. Історія розвитку уявлень про наукове пізнання.
15. Раціональна та емпірична психологія
16. Асоціативна психологія як один з перших напрямів
17. Психологічні теорії періоду відкритої кризи
18. Сучасне розуміння предмету та завдань психології
19. Поняття парадигми та наукової революції (за Т. Куном)
20. Принцип фальсифікації гіпотез в теорії критичного реалізму К. Поппера
21. І. Лакатос та концепція внутрішньої єдності доказів та спростування
22. Старі дихотомії у сучасних наукових підходах
23. Постнекласична наука та її основні відмінності
24. Психічні явища як предмет вивчення у психології .
25. Психіка в контексті різних підходів
26. Наукове пізнання психічних явищ. Форми психологічних знань
27. Проблема пояснення психічних явищ
28. Відкритість системи принципів
29. Принцип детермінізму. Види детермінізму.
30. Принцип активності та діяльнісний підхід
31. Принцип системності.
32. Принцип розвитку
33. Категоріальний лад психології
34. Відображення з точки зору різних підходів
35. Системна природа психічного відображення
36. Рівні психічного відображення
37. Активність психічного відображення

38. Загальна характеристика діяльності в психології
39. Діяльнісний підхід в психології: основні напрямки досліджень
40. Структурний, процесуальний та функціональний аналіз діяльності
41. Соціальна природа діяльності та основні її види
42. Поняття мотивації та мотиву в психології
43. Теорії мотивації
44. Мотивування та його методи
45. Підходи до розуміння особистості в сучасній психології
46. Розвиток поняття "особистість" у психології
47. Структура особистості
48. Л.С. Виготський про особистість
49. Основні постулати теорії особистості. Розвиток особистості .
50. Відносини (спілкування) як категорія в психології
51. Загальна характеристика спілкування
52. Структура процесу спілкування
53. "Формула" спілкування
54. Закони в психології
55. Основні проблеми психологічної науки
56. Психофізіологічна (психофізична) проблема
57. Психогностична проблема
58. Психомотиваційна проблема
59. Психопраксична проблема
60. Психосоціальна проблема

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології : Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
2. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2003. – 192с.
3. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці. Навчальний посібник для вищої школи. – К.: Наукова думка, 1998. – 224 с.
4. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус). – К.: Вид-во МАУП, 2002. – 107 с.
5. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навчальний посібник для слухачів та студентів вищих навчальних закладів / Корольчук М.С. та ін. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 336 с.
6. Носенко Е.Л., Салюк М.А. Методика та організація наукових досліджень. Методичний посібник / за ред. Е.Л. Носенко. – Дніпропетровськ: Інновація, 2014. – 46 с.
7. Рассоха І.М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни “Методологія та організація наукових досліджень” для студентів 5 курсу денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. – Х.: ХНАМГ, 2011.– 76 с.
8. Слюсаревський М. М., Хазратова Н. В. Теоретичні напрямки соціальної психології. Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 104 с.
9. Філіпченко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Навчальний посібник.– К.: Академвидав, 2005.–208 с.

Додаткова

1. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології : навч.-метод. посіб. / В. В. Рибалка. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
2. Кононенко О.І. Специфіка сучасних психологічних методів та організації дослідження перфекціонізму особистості/Психологія та соціальна робота. Том 1(51) 2020. – С. 125-136.
3. Oksana Kononenko, Ihor Popovych, Anatoliy Kononenko, Viktoriia Stynska, Oleksandra Kachmar, Liubov Prokopiv, Halyna Katolyk Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. Revista

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова <http://lib.onu.edu.ua/>
2. Науковий журнал «Психологія та соціальна робота» <http://lib.onu.edu.ua/psychologyua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://nbuv.gov.ua>
4. Національна психологічна асоціація <https://www.npa-ua.org/>
5. Українська психологічна асоціація <https://www.upa.guru>
6. World Health Organization <https://www.who.int/home>
7. American Psychological Association (APA) <https://www.apa.org/>

Навчальне видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Електронні методичні рекомендації до курсу
для здобувачів спеціальності 053 «Психологія»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Електронне практичне видання

Укладач

Кононенко Оксана Іванівна

В авторській редакції

Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
Забезпеченням для читання файлів формату PDF.

Обсяг 589 Кбайт

Кафедра соціальної психології
Факультет психології та соціальної роботи
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Адреса: вул. Дворянська 2, м. Одеса, Україна, 65082